

Baharlık Kitap Dizisi **43**

PSİKANALİZ YAZILARI

psikoz
psychosis

Sonbahar 2021

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 487
Psikanaliz Yazıları
Baharlık Kitap Dizisi 43
Psikoz
Sonbahar 2021

ISBN: 975-6947-36-5 (TK No)
978-605-9911-83-2 (43. Cilt)

Psikanaliz Yazıları
Yayın Yönetmeni: Behice Boran
Dosya Editörü: Feramerz Ayadi
Yayın Kurulu: Behice Boran, Evrem Tilki, İlker Özyıldırım,
Ayten Dursun Sökücü, Funda Akkapulu
Danışma Kurulu: Talat Parman, Ayça Gürdal Küey, Elda Abrevaya,
Raşit Tükel, Vehbi Keser, Zehra Karaburçak Ünsal, Adile Uyar, Ayşe Kurtul,
Bessi Meshulam, Dilek Çavaş Özer, Ferhan Özenen, Peykan Gökalp

Önceki Yayın Yönetmenleri
Talat Parman (2000-2020)

Yayın Hakları: İstanbul Psikanaliz Derneği
© Bağlam Yayıncılık

Birinci Basım: Aralık 2021
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Kapak Görseli: Hieronymus Bosch - The Garden of Earthly Delights
Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45162

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Çağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

SUNUŞ

Psikanaliz *Yazuları*'nın 43. sayısını psikoza ayırdık. 2004 yılında İstanbul Psikanaliz Derneği, Uluslararası İstanbul Psikanaliz Buluşmaları etkinliğinde bu konuya yer vermişti. Aradan geçen on yedi yılın ardından derneğimiz büyüdü, etkinliklerimizin sayıları arttı ve kapsamı genişledi. Freud'dan günümüze psikoza yaklaşım da dönüşümler geçirmeye devam ediyor.

Freud yazılarında psikotik durumlara değinmişse de bu konuda en kapsamlı yorumlarını *Bir Paranoya Vakasının Otobiyografisi Üzerine Psikanalitik Açıklamalar* (Başkan Schreber)¹ ve *Nevroz ve Psikozda Gerçekliğin Kaybı*² metinlerinde yapmıştır. Bu metinlerinde psikozu, temel olarak nevrozla farklılığı üzerinden açıklar; nevroz, benlik ve altbenlik arasındaki çatışmadan, psikoz, benlikle dış dünya arasındaki çatışmadan, yani dış gerçeklikle ilişkinin bozulmasından kaynaklanır. Her ikisinin de ortak noktası altbenliğin dış dünyaya isyanının dışavurumudur. Günümüzde Freud'un psikoz, nevroz ayırımına getirdiği bu açıklamalar kuramsal olarak hâlâ tartışılmaya devam etmektedir.

Dış dünya benliği iki şekilde etkiler; ilki sürekli yenilenen ve şu anda hazır bulunan algılarla, dış dünyanın şu anda algılanmasıyla, ikincisi benliğin bir bölümünü oluşturan yaşamın başlangıcından itibaren dış dünyaya ilişkin algılananların depolanmasıyla şekillenmiş olan iç (ruhsal) dünya yoluyla. Freud'a göre psikozda hem güncel algılarıyla birlikte dış dünya reddedilmektedir hem de dış dünyanın temsillerinden oluşmuş iç dünya anlamını yitirmektedir. Dış dünya ve temsillerinin verebileceği bir doyum yoktur, bu nedenle de yatırım geri çekilmiş ve yeni bir iç ve dış dünya, yeni bir iç ve dış gerçeklik yaratılmıştır. Psiko-

¹ S. Freud [1911] "Psychoanalytic Notes on An Autobiographical Account of A Case Of Paranoia", *Standard Edition*, Vol XII içinde. Hogard Press, London, 1986, s.9-82.

² S. Freud [1924] "The Loss of Reality in Neurosis and Psychosis", *Standard Edition*, Vol XIX içinde. Hogard Press, London, 1986, s.183-187.

tik kişi gerçekliğe geri dönmeyi ve onunla bağlantı kurmayı ister ancak başaramaz, bir onarım çabası olarak hezeyani gerçekliğe başvurur. Freud, benliğin şu veya bu taraftaki kopmayı engellemesinin kendi biçimini bozarak olası olacağını, birliğini koruyabilmesi için benliğin kendini çatlatıp, parçalayacağını, benliğin dış dünyayla ilişkilerinde bir yarılmanın ortaya çıktığı noktada ise o yerin üstüne bir yama konulduğunu ve bu yamanın da hezeyan olduğunu söyler.

Freud nevrozu iki adımlı bir süreç olarak açıklar; ilki bastırma, ikincisi bastırılanın geri dönüşü. Bu eğilimler arasındaki dinamik çatışma nevrozu oluşturur. Psikozda ise ilk adım gerçeklikten kopuştur, ikinci adım ortaya çıkan yıkımı ve gerçeklikle ilişkileri hezeyanlarla yakalayıp yeniden kurmaya çalışmaktır ve bu onarım çabası yeni bir biçimlendirmeye dönüşür.

Freud'a göre nevroz ve psikozu birbirinden ayırırsa şudur; nevrozda gerçekliğin bir bölümünden bir tür kaçışla uzaklaşılır, psikozda ise bu bölüm yeniden biçimlendirilir. Psikozda başlangıçtaki gerçeklikten kopuşu etkin bir yeniden biçimlendirme evresi izler, nevrozda ise başlangıçtaki gerçekliğe boyun eğişi daha sonra bir kaçış çabası izler. Nevroz gerçekliği yadsımayıp, onu sadece görmezden gelirken, psikoz gerçekliği yadsır ve yerini hezeyanla doldurmaya çalışır.

Lacan ise psikozda simgeleştirmenin gerçekleşmediğini ve psikozun oluşumunda meydana gelenin öznenin varlığına ilişkin temel bir şeyin simgeleştirme kapsamına girmeyip bastırılmadığını, reddedildiğini ve reddedilen içeriğin halüsinasyon veya hezeyan şeklinde gerçek düzlemde geri döndüğünü söyler.

Freud, zaman içinde düşünceleri kısmen değişse de genel olarak psikotik hastaların aktarım geliştiremedikleri için analiz edilemez olduklarını düşünmüştür. Bu görüş Klein başta olmak üzere sonraki psikanalistlerce pek kabul görmemiş, psikotik hastaların da analiz edilebileceği görüşü ve bu yönde girişimler gittikçe yaygınlaşmıştır. Ardılların kurama katkıları sayesinde kişiliğin psikotik yanlarıyla ve psikotik hastalarla çalışmak olanaklı hale gelmiş, biçimlendirilemeyen deneyime bir şans verilerek hareketsetel ve algısal dürtülerin kendilerini ifade etmeleri sağlanmıştır.

Nicole Minazio, 2004 yılında İstanbul Psikanaliz Derneği, Uluslararası İstanbul Psikanaliz Buluşmaları etkinliğinde yaptığı "Psikotik Durumların Sahneye Konması" başlıklı konuşmasını, Umberto Eco'nun *Önceki Günün Adası* romanından bir pasajla bitirir. Bu pasaj psikozla psikanalitik çalışmayı çok güzel özetlemektedir: “Eğer geçmişte bir Ada beliriyorsa, o ne pahasına olursa olsun ulaşması gereken yerdir. Her türlü dayanağın dışındaki o zamanda, ilk insanın durumunu bulmak değil, yeniden yaratmak gerekmektedir. Ebedi gençlik kaynağının bulunduğu bir yer olarak değil, kaynağın kendisi olarak. Ada, her insanın kendi yetersiz bilgisini unutarak, ormanda kaybolmuş bir çocuk gibi, nesnelere yeni bir temastan doğacak yeni bir dil bulabilecekleri bir yerdir. Ve bu dille birlikte, doğayla ilgili doğrudan deneyimden, hiçbir felsefenin yozlaştırıcı etkisi olmaksızın biricik gerçek ve yeni bilim doğacaktır (sanki Ada, çocuğa yasanın sözlerini aktaran baba değil de ona ilk adları söylemesini öğreten annemiş gibi).”³

Şimdi geçmişte beliren adaya geçmişin ve günümüzün bilgileri ışığında bir kez daha bakacağız. Umarız bu sayı *bulunması gereken bu yeni dil ve adlandırma süreci* yolunda anlamlı bir basamak olur.

BEHİCE BORAN

³ U. Eco, *Önceki Günün Adası*, çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul, 1995, s.303.

İçindekiler/ Contents

sunuş | 5
presentation
BEHİCE BORAN

önsöz | 11
preface
FERAMERZ AYADI

varlık ve psikoz | 17
being and psychosis
FERAMERZ AYADI

alexandre ya da geri kazanılan düş deneyimi | 29
şizofreni ve genç bir yetişkinin psikanalitik psikodraması
alexandre or regained dream experience
schizophrenia and psychoanalytical psychodrama of a young adult
ALAIN GIBEAULT / ÇEVİREN / TRANSLATED BY İREM GÖKSU

şizofrenik hastadaki depresyon üzerine bir not | 57
a note on depression in the schizophrenic patient
MELANIE KLEIN / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALİ ALGIN KÖŞKDERE

psikotik durumda düşlerin anlamı: kuramsal | 61
değerlendirmeler ve klinik uygulamalar
the meaning of dreams in the psychotic state: theoretical
considerations and clinical applications
PAOLA CAPOZZI, FRANCO DE MASI / ÇEVİREN / TRANSLATED BY SİNEM ÖZTEP

içe çekilme ve gerileme | 91
withdrawal and regression
DONALD W. WINNICOTT / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ZÜMRÜT BULAMUR AYADI

çocukta psikotik durumlar | 99
psychotic states in children
FUNDA AKKAPULU

psikoz spektrumu | 115
kişiliğin psikotik olan ve olmayan taraflarının klinik izlekleri
psychotic spectrum
some clinical paths of psychotic and non-psychotic aspects of personality
AYLA YAZICI

dosya ötesi / other topics

covid-19 zamanında yeni bir uygarlık ve huzursuzlukları mı? | 131
a new civilization and its discontents in times of covid-19?

HERIBERT BLASS / ÇEVİREN / TRANSLATED BY DENİZ COŞAN

telepsikanaliz ve kurulum | 143
telepsychoanalysis and setting

ATHANASIOS ALEXANDRIDIS / ÇEVİREN / TRANSLATED BY HÜNER AYDIN

psikanaliz üzerine | 153
on psychoanalysis

SIGMUND FREUD / ÇEVİREN / TRANSLATED BY EVREM TILKI

haz ilkesinin ötesinde'de zihinsel topografi ve işleyiş | 159
kuramına gizil bir katkı

a potential contribution to mental topography and functioning theory in beyond the pleasure principle

İLKER ÖZYILDIRIM

ingilizce özetler | 181
summaries

gelecek sayılar | 185
upcoming issues

yazım kuralları | 187
style guide

etkinlik duyuruları | 189
activities

önsöz

Psikoz, ruh sağlığı tarihinin olduğu kadar, “delilik” kavramı içerisinde insanlık tarihinin de ilgi, merak ve hatta korku konusu olmuştur. Bu kısa giriş yazısında “delilik” kavramını tarih içerisinde ayrıntılarıyla ele alacak konumda değiliz ancak bu kavramı daha özelleştirilmiş bir kapsam içerisinde, psikoz başlığı altında, psikanaliz tarihi içinde incelemeye çalışacağız.

Freud’un daha psikanalizi resmen keşfetmesinden yıllar önce psikozun kliniği ile ilgilenmeye başladığını biliyoruz. Freud, ruhsallık içerisinde yer alan pek çok konuya, rüyalar gibi, yalnızca bir klinisyen hekim olarak değil, arkasında yatan gizemlere büyük ilgi duyan bir antropolog, hatta yer yer bir gizemci edasıyla yaklaşmıştır. Hem *Rüyaların Yorumu*’nun birinci cildinde, hem de *Giriş Konferansları*’nın rüyalar ile ilgili bölümünde, tarihin çok eski çağlarından bu yana insanların bu konulara duyduğu ilgiyi dile getirmiştir. Freud’un açıkça dile getirdiği şekliyle rüyalar ve aynı düşünce zincirini takip edecek olursak psikoz gibi yoğun regresif süreçler, simgeleştirme sayesinde insanların üzerinde hemfikir olduğu dış gerçekliğin sınırlarının ötesinde, derin ruhsallığa ait izlenimler vermektedirler. Bu izlenimler, ruhsal kökenlerimize dair daha dolaysız deneyimler sunduğu müddetçe gizemciliğin ve hatta teolojinin alanına girmişlerdir. İçkin bir deneyim olarak varoluşumuzun (hem ruhsal, hem de fiziksel; bu iki kategorinin belli bir perspektifte bu kadar net ayrıştırılmadığını da hatırlatarak) yapı taşlarını oluşturan ruhsal olgular bir bakıma “öbür âlem” ile ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle rüyalar konusu gibi, psikoz konusuyla da uğraşırken insanlığın adını kolaylıkla telaffuz etmekten kaçındığı, korku ve merakın birbirine karıştığı bir alana el atmaktayız.

Psikoz konusuna bu denli temkinli bir yaklaşım, psikanaliz tarihi içinde de kendini göstermiştir. Freud’un erken klinik deneyimlerinde psikozların (o dönemki adlarıyla, Kraepelin’in *Dementia Praecox* ile paranoya gibi klinik olgular) önemli bir yeri olsa da psikanalitik tekniğin oluşum sürecinde tedavi kapsamından çıkarılmışlardır. Hipnoz ve katar-

tik metodu kullanarak histerik hastalarla çalışmaya başlayan Freud, bu hastaların kolaylıkla telkin edilebildiklerini, bu nedenle de hipnoz altında unutulmuş travmatik anılara kolayca ulaşılabilirdiğini iddia etmiştir. Daha sonra aktarım nevrozu olarak tanımlayacağı bu hasta grubunun (histeri, obsesif nevroz ve fobik nevrozlar bu grubu oluşturmaktadır) tedaviden yararlanabileceğini öne sürmüştür. Buna karşın, psikozun alanı içinde yer alan narsisistik nevrozlar olarak nitelendirdiği hasta grubunun psikanalitik tedaviden yararlanamayacağını iddia etmiştir. Böylece temel ruhsal devinimlere ilişkin Freud'un ilk fikirlerinin yeşermekte olduğunu görüyoruz: Nozolojik olarak, aktarım nevrozu – narsisistik nevrozlar, ruhsal devinim açısından ise nesne yatırımı – narsisistik yatırımlar şeklinde ayrılan ikiliklerden söz etmekteyiz. Bu ayrıma göre narsisistik nevrozlar nesneye, tedavide de hekime, yatırımı sınırlı olarak yapabilmektedirler; bu yüzden de psikanaliz onlar için iyi bir çözüm değildir. Freud'un konuya yaklaşımını kısaca bu şekilde özetleyebiliriz.

Ancak zaman içerisinde psikanaliz kliniğinin geldiği nokta Freud'u büyük ölçüde haksız çıkarmış, psikotik ve regresif olgularla da psikanalitik çalışmanın mümkün olabileceğini ortaya koymuştur. Bu değişikliğin nedenlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Her şeyden önce Freud'un kaleme aldığı bazı vakaların aktarım nevrozu sınırlarında kalmadığını söyleyebiliriz. Kurt Adam vakası, zaman zaman halüsinasyonlarla birlikte oldukça regresif ve hatta zaman zaman psikotik bir hastanın özelliklerini göstermektedir. Bunun yanı sıra histerik olarak nitelendirdiği vakalarda bile, tedavi süreci içinde çeşitli regresif devinimlere, psikotik tablolara rastlanmaktadır. Belki de Kurt Adam gibi narsisistik nevroz olarak tanımlanabilecek olgulardan öte, ikinci olarak saydığım nevrotik vakalardaki regresif geçişler daha büyük önem taşımaktadır. Bu bize şunları göstermektedir: Psikotik olarak tanımlanmayan kişilerde bile regresif ruhsal süreçlere ve akut psikotik tablolara rastlanabilmektedir. Böylece yıllar sonra Bion'un tanımlayacağı "kişiliğin psikotik ve psikotik olmayan tarafları" düşüncesi Freud'un vakalarında da karşımıza çıkmaktadır. Buna ek olarak, Freud'un klasik tekniğe zaman zaman modifikasyonlar yaptığına da tanıklık etmekteyiz. Buna örnek olarak, Kurt Adam'ın analizine önceden bir bitiş tarihi koyarak (Bir yıl sonra bitecek!) tekniğinde bir değişikliğe gitmiş olmasını verebiliriz.